

Др Тајјана Лукић, доцент
Правној факултету у Новом Саду

ИНФОРМАЦИЈЕ (ОБАВЕШТЕЊА) СЛУЖБИ БЕЗБЕДНОСТИ КАО ДОКАЗ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ¹

Сажетак: Борба против савремених облика криминалиитета као што су организовани криминал, тероризам и друга изузетно тежка кривична дела условила је не само модификацију процесних начела и процесних правила, него и нужности преиспитивања доказних средстава у смислу увођења нових доказа у кривични поступак. С обзиром да је сјечавање, откривање и доказивање у случајевима наведених кривичних дела системско питање и да је ефикасности условљена кохезијом превентивних и репресивних механизма у свакој ситуацији сјечавања и сузбијања тежкој криминалиитета, све се више и чешће намеће питање које је изнедрила пракса, а то је питање употребе информација које су прикупиле службе безбедности као доказа у кривичном поступку. У овом раду аутор се посебно бави овим питањима у смислу нужности и оправданости употребе информација (обавештења) као доказа у кривичном поступку, искључиво и практиком у неким другим државама и наравно употребом ових информација у кривичном поступку Републике Србије. Посебно је обрађено и питање криминалистичко-обавештајне анализе и размене информација на националном и међународном нивоу.

Кључне речи: податак, информација, обавештење, службе безбедности, кривични поступак, доказ, размена информација, међународна сарадња

¹ Рад је резултат рада на Пројекту: „Теоријски и практични проблеми сјечавања и примене права (ЕУ и Србија)“ чији носилац је Правни факултет Универзитета у Новом Саду

1. Уводна разматрања

Уколико је кривично законодавство постало основни инструмент заштите друштва од тешких облика криминалитета, онда је претварање информација у доказе оно што је примарно и чега сви они који се баве прикупљањем података морају бити свесни и то у најранијој фази поступања. Информације се морају прикупљати на начин који ће омогућити да се оне претворе у доказе прихватљиве у кривичном поступку. Припремни стадијум кривичног поступка (преткривични поступак и претходни кривични поступак) генерално морају бити тако структурирани да омогуће да се прикупљене информације могу користити у кривичном поступку као докази. Службе безбедности, правосудни и други органи међусобно уско сарађују са заједничким циљем да се обезбеди успешно кривично гоњење и процесуирање извршилаца тешких кривичних дела, а све са циљем да се очува безбедност друштва и државе.

На нивоу ЕУ постоје бројни покушаји да се побољша и унапреди размена информација између разних служби држава чланица (полиције, правосудја, царина, обавештајних и безбедносних служби) и то у оквиру Euro-pol-a, Eurojust-a, European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member states of the European Union-a и SitCen-a. Сарадња се остварује у вези са разменом стратешких информација, што омогућава анализу ризика. Потреба за разменом сазнања на свим нивоима у свакој држави стимулише и одржава знатан национални ниво заједничких консултација. Стварање великих агенција и увођење многих нових информационих система ради безбедности државе у борби против савремених видова криминалитета условило је значајно повећање сарадње. У борби против савремених облика криминалитета акценат треба ставити на повезивање сазнања, простор процедура ради размене информација, односно сазнања на начин који би био од заједничке користи.

Систематско и организовано прикупљање података, њихова обрада - анализа и дистрибуција одређеним нивоима за одређене циљеве и унапред планирање резултата, захтева формалну и стручну структуру која ће овај процес обављати. Подаци који се прикупљају имају потенцијалну вредност у процесу доношења одлука надлежних органа у примени превентивних и репресивних мера и радњи у борби против тешких облика криминалитета. Прикупљени подаци се анализирају са намером да се на основу њих створи нови употребљив производ (корисна информација)² који је у највећем броју случајева резултат рада служби државне и јавне безбедности, јер се ради о систематском прикупљању података и различитих изво-

---

² Љ. Стајић & Т. Лукић, *Право приватне безбедности*, Нови Сад 2011., стр. 119-121.

ра, њиховој анализи и претварању у информацију. Сами подаци који се прикупљају нису косрисни у изворном облику, већ морају бити потврђени из више извора и обрађени аналитички, а да би се добила корисна информација. **Податак** (чињеница) описује предмет (ствар или процес) у једном делу. **Информација** је скуп података (чињеница) који се односе на исти предмет, а који су прикупљени, систематизовани, потврђени из више извора и анализирани од стране стручних лица. Информација да би била корисна мора бити тачна и правремена. Тачност информације је условљена поузданошћу извора и стручношћу аналитичара. Уколико се у току потврде појаве контрадикторни - опречни подаци, аналитичар мора да пронађе потврду из више извора, а извор који је дао податак који није истинит више није поуздан. На овај начин се врши и класификација извора према степену поузданости – истинитости података који се од њега добијају. Осим што мора бити тачна, информација мора бити и правремена, јер уколико се до исте дође са закашњењем, она више није корисна и употребљива, али и оваква информација има одређени значај у смислу да представља потврду поузданости извора.

Криминалистичко-обавештајна аналитика

Савремена делатност служби безбедности се првенствено темељи на поседовању оптималне количине криминалистички релевантних информација садржаних у компјутеризованим криминалистичким евиденцијама које представљају својеврсне електронски уређене базе података. Све класичне криминалистичке евиденције су компјутеризоване, што омогућава брзо манипулисање подацима и што је посебно важно, тиме се стварају могућности промптне и ефикасне идентификације учиниоца, односно стварања круга осумњичених лица, на бази нпр. анализе начина извршења³. Компјутеризација класичних криминалистичких евиденција омогућује брзо претраживање похрањених информација и што је још важније ефикасније и брже упоређивање новоприбављених информација, пре свега оних који су садржани у разним врстама трагова, са онима који су већ обрађени и сврстани у одговарајуће евиденционе збирке централних или периферних компјутерских система. **Криминалистичка обавештајна аналитика** се дефинише као процес прикупљања, обраде и интерпретације података који интегрише структурирану методологију са интелектуалном способношћу проналажења принципа и значења, креирајући производ, унапређени поглед на кривично дело и/или криминалитет при остварењу

³ М.Шкулић, Нове методе и компјутерски системи у савременој криминалистици, Безбедност бр.1/2003, страна 17.

полицијских циљева⁴. Криминалистичка обавештајна аналитика омогућава службама безбедности ефикаснију расподелу ограничених средстава организације при спровођењу већих криминалистичких обрада.

Активно прикупљање података је саставни део свакодневне анализе у циљу одржавања вредности аналитичких резултата и унапређења постављања одговарајућих приоритета. Интеграција аналитичких информација са спровођењем криминалистичких обрада је једини начин ефикасног управљања истрагом. Аналитичке технике могу се користити у проактивним и реактивним истрагама, а аналитичке технике које се користе током проактивних истрага садрже процену потенцијалне претње. Као резултат процене претње могу се предузети одређене радње у циљу повећања безбедности код неких догађаја, обезбеђења појединаца или места⁵. Прави ефекат у борби против савремених облика криминалитета се може остварити само препознавањем индикатора и благовременим и правилним одговором на претњу. У том циљу, криминалистички обавештајни процес представља саставни део полицијских мера и активности. Међутим, ово може бити остварено само у окружењу које подржава полицијски рад вођен аналитичким информацијама, односно који аналитичку информацију сматра предусловом ефикасног оперативног полицијског рада.

2. Значај размене информација у борби против тешких облика криминалитета

Сви надлежни органи који се у појединим земљама боре против савремених облика криминалитета ће се на првом месту сложити да је проактивни оперативни приступ у откривању и спречавању криминалитета неопходан да би се привели извршиоци кривичних дела. Информације су неопходне да би се разоткрио профил, мотиви и *modus operandi* извршилаца кривичних дела, обим и трендови криминалитета, његов утицај на друштво. Ове информације искључиво се могу наћи у **оперативним базама података** (базе података које се односе на појединачно осумњичена лица и откривене случајеве) и у **емпиријским базама података** (квалитативне и квантитативне криминолошке базе података). На жалост, на глобалном нивоу размене оперативних и емпиријских база података се врше *ad hoc*, између надлежних органа или чак самих физичких лица. Ови *ad hoc* „аранжмани“ повећавају забринутост у погледу поштовања или непоштовања домаћег законодавства које се односи на

---

⁴ H. Atkin, *Criminal Intelligence Analysis: A Scientific Perspective*, *Ialeia Journal* No.1/2000, стр 3.

⁵ M. B. Peterson, *Applications in Criminal Analysis*, Praeger, 1994, страна 118.

заштиту личних података. Бројне конвенције прописују сарадњу служби безбедности која се односи на размену података и информација. У оквиру Европске уније постоји неколико споразума који се односе на прикупљање и анализу података: Заједничка акција, усвојена 1996. године, односи се на улогу официра за везу чија улога се састоји у прикупљању података. Они треба да олакшају и убрзају прикупљање и размену података и информација кроз директне контакте са надлежним органима у другим државама чланицама и домаћом државом, и то нарочито оних стратегијске природе који се могу користити за побољшање мера у борби против интернационалног криминалитета.

У намери да се направи корак даље у борби против савремених облика криминалитета и то на првом месту тероризма, Европска комисија је желела да унапреди размену информација међу органима извршне власти држава чланица ЕУ, па је у складу са тим предложила увођење *Евројске полиције за информисање* именоване од стране држава чланица која би имала задатак да омогући бољу размену информација, нарочито међу службама безбедности, на принципу изградње поверења и уз поштовање основних људских права. У овој комуникацији, Комисија је предложила приступ који има за циљ унапређење слободног протока информација између органа извршне власти држава чланица и других надлежних органа ради превенције криминалитета. Под надлежним органима се подразумевају полиција, царина, финансијске обавештајне јединице, судске власти и државни органи који се баве откривањем безбедносних претњи, кривичним гоњењем и кажњавањем. Предлози Комисије су унети у Декларацију о борби против тероризма коју је донео Савет Европе 25. марта 2004. године⁶ и усвојене су правне, техничке и организационе мере у борби против тероризма и организованог криминала.

Комисија је истакла постојање две главне препреке слободном протоку информација. Прва је та да информације теже да буду затворне у „преграде“ и на организацијском и на правном нивоу. На пример, постоји строга подела између министарстава и служби са немером да се користе у различитим процедурама, тиме се утиче на природу и осетљивост информација којима баратају службе безбедности. Друга препрека се односи на недостатак чисто полицијских канала за везу - размену информација, што доводи до неслагања око избора канала и начина поступања са осетљивим и строго поверљивим информацијама.

---

⁶ DECLARATION ON COMBATING TERRORISM,
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/79637.pdf

Комисија је истакла да политика размене информација између органа државне власти мора бити базирана на неколико услова. Прво, морају да постоје конкретне акције у оквиру националних, европских и међународних агенција. Исто као и у домену безбедности, поштовање људских права и основних слобода мора бити обезбеђено. Компатибилан систем размене информација заштићен од незаконитог приступа је такође неопходан, као што су заједнички стандарди у вези са похрањивањем података, анализом и разменом истих између надлежних органа.

Главни циљ *информационе полиције* је стварање информација потребних за борбу против тероризма и организованог криминала које ће бити доступне свим релевантним органима у оквиру ЕУ којима су те информације потребне ради извршења својих задатака. Информациона политика је увела право на једнак приступ базама података. Једном установљен, овај принцип би требао да обезбеди међусобну размену података између надлежних органа ЕУ и држава чланица базираних на стандардима и условима који се могу применити у државама чланицама. Од релевантних прописа који се односе на ову материју треба споменути следеће: Одлука од 28. априла 2004. године⁷ која се односи на задржавање података процесуираних и похрањених у базу података у вези са јавно доступним сервисима за електронску комуникацију или базе података јавних комуникационих мрежа ради превенције, истраживања и процесуирања; Директива 2002/58/ЕС Европског парламента и Савета од 12. јула 2002. године⁸ која се односи на преношење личних података и заштиту приватности у области електронских комуникација и Предлог Комисије Савету и Европском Парламенту од 20. октобра 2004. године о превенцији и борби против финансирања тероризма кроз мере за унапређење размене информација, повећању транспарентности и праћењу финансијских трансакција.⁹

---

⁷ Draft Framework Decision of 28 April 2004 on the retention of data processed and stored in connection with the provision of publicly available electronic communications services or data on public communications networks for the purpose of prevention, investigation, detection and prosecution of crime and criminal offences, including terrorism [JAI(2004) 8 - Not published in the Official Journal].

⁸ Directive 2002/58/EC of the European Parliament and of the Council of 12 July 2002 concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector (Directive on privacy and electronic communications) [Official Journal L 201 of 31 July 2002].

⁹ Communication from the Commission to the Council and European Parliament of 20 October 2004 on the prevention of and the fight against terrorist financing through measures to improve the exchange of information, to strengthen transparency and enhance the traceability of financial transactions [COM(2004) 700 - Official Journal C 14 of 20 January 2005], http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_terrorism/133254_en.htm

3. Искуства страних држава у коришћењу информација (обавештења) служби безбедности као доказа у кривичном поступку

Кривично гоњење у случајевима тешких кривичних дела, а посебно тероризма и гаранције безбедности у правно уређеним државама довели су у питање уставне слободе и кривичноправне гаранције у време ванредних стања. Једно од основних питања које се поставља је улога информација које прикупе службе безбедности у смислу да ли оне могу и смеју да имају улогу доказа у кривичном поступку, што је посебно значајно у истрази, кривичном гоњењу и суђењу окривљеним лицима за кривична дела тероризма. После терористичког напада 11. септембра формирана је против-терористичка јединица у оквиру Еуропола са циљем прикупљања, анализирања и размене информација обавештајних и полицијских служби. Крајем марта 2004. године, Европска комисија је поднела нацрт предлога трећем стубу у вези са разменом информација и сарадњом у борби против тероризма.¹⁰ Међутим, значајно је поменути и Саопштење Комисије у оквиру Савета Европе у вези са проширењем могућности приступа информацијама органима извршне власти¹¹ и шведски предлог Оквирне одлуке о размени информација (обавештења) служби безбедности између органа извршне власти држава чланица ЕУ.¹² Полазна тачка Саопштења Комисије је узајамно признавање и слободни проток информација између надлежних органа држава чланица. Полицијски рад и судске активности треба да се више заснивају на информацијама служби безбедности и без икаквих објашњења, уочено је да службе безбедности могу да одиграју значајну улогу у томе. Шведска Оквирна одлука је прецизнија у односу на Саопштење Комисије, али што се тиче питања која су предмет ове одлуке, све опције су могуће. Основна идеја је слободан проток информација између надлежних органа извршне власти под којима се подразумева државна полиција, царински или други органи чија надлежност и делокруг рада су одређени националним прописима а односе се на откривање, спречавање или вођење истрага у вези са кривичним делима, као и да врше власт и предузимају

¹⁰ Proposal for a COUNCIL DECISION on the exchange of information and cooperation concerning terrorist offences, <http://www.statewatch.org/news/2004/mar/com221.pdf>

¹¹ COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL AND THE EUROPEAN PARLIAMENT Towards enhancing access to information by law enforcement agencies, COM (2004) 429 final, 16 June 2004.,

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0429:FIN:EN:PDF>

¹² Draft Framework Decision on simplifying the exchange of information and intelligence between law enforcement authorities of the Member States of the EU, in particular as regards serious offences including terrorist acts, Council of the EU, 10215/04, 4 June 2004., https://www.agpd.es/portalwebAGPD/internacional/Europa/common/pdfs/swedish_proposalfinal_version_adopted.pdf

мере принуде у вршењу тих активности. Овако широко постављена дефиниција не искључује националне обавештајне службе. Појам информације и обавештајних података је такође широко постављен и под њима се подразумева „било која врста постојеће информације или податка (...) који би могли да се користе у криминалистичкој истрази или криминалистичко-обавештајном раду за откривање, спречавање или доказивање кривичних дела“. То значи да информације служби безбедности такође спадају у овај оквир. Према Меморандуму објашњења, широка дефиниција мора да обезбеди да слободни проток информација не буде онемогућен или отежан разликама у националним организацијама. *****

Оно што је посебно важно истаћи је чињеница да Оквирна одлука не предвиђа никакву обавезу да се размењене информације користе као докази у кривичном поступку. У случају да државе које су добиле одређене информације желе да исте користе као доказ у поступку, потребна је претходна сагласност државе која је дала информацију и то је потребно урадити у оквиру постојећих механизма међународне правне помоћи. Са друге стране, Оквирна одлука не забрањује коришћење доказа нити их ограничава постављањем одређених услова као што су селекција или правна заштита. Корисност информација искључиво зависи од оног који је обезбедио информацију. У складу са чланом 9. став 4. онај ко је обезбедио информацију може да постави извесне услове у вези са њиховим коришћењем. Услови нису ближе дефинисани, иако је у члану 9. став 3. јасно одређено да су сврхе коришћења широко одређене и да се крећу од превенције до кривичног гоњења, у случајевима покушаја извршења кривичног дела, али и код примене прописа у вези са миграцијама. Приметно је да су разни предлози сви само формална подршка и помоћ Европској конвенцији о људским правима и правној заштити осумњиченог, али без конкретизације.

Расправа у државама чланицама ЕУ о употреби информација (обавештења) служби безбедности у кривичном поступку датира још из времена пре терористичког напада 11. септембра. Употреба информација служби безбедности у најранијој фази истраге се не може оспорити. Много већи проблем је, међутим, да ли ове информације саме по себи могу да доведу до основане сумње или да представљају довољни основ за употребу мера принуде према кривичном закону. Такође је дискутабилно да ли ове информације могу да се користе као доказ у кривичном поступку. У случају њиховог коришћења као доказа у поступку, поставља се и питање последица за правну природу и положај одбране током суђења. У већини земаља постоји мало праксе у вези са овим питањем и ова проблематика је тек у зачетку интересовања академске и стручне јавности.

У САД-у¹³ и пре терористичког напада 11. септембра је било доста простора за коришћење информација (обавештења) служби безбедности као доказа у кривичном поступку. FISA (**Foreign Intelligence Surveillance Act**) из 1978. године утврђује процедуре за физички и електронски надзор и снимање и прикупљање страних информација служби безбедности и страних агената (америчких грађана и лица која имају пребивалиште на територији САД-а осумњичених да су кршили америчке прописе на америчкој територији)¹⁴. На основу овог закона било је јасно да информације (обавештења) служби безбедности могу бити за кривични поступак интересантни, не само као траг, него и као доказ. Све ово је је довело до стварања сложених правних структура у вези са тајним доказима и тајним прикупљањем доказа у интересу једне стране (ex parte) у судским поступцима, а у одређеном броју случајева чак и до тајних суђења и тајних пресуда. Након 11. септембра безбедносна парадигма је додатно умањила класичне кривичноправне гаранције. Национална безбедност је основни аргумент да се не примењују законске гаранције које су оцењене као препреке.

У *Великој Британији* почетком 90-их година прошлог века, промене у претњама безбедности са којима су се бориле службе безбедности су резултирале све већим учешћем тих служби у кривичним поступцима. Службена лица су били сведоци у великом броју кривичних поступака за тешка кривична дела, а информације (обавештења) су или подношени као докази у поступку или су „откривани“ одбрани као материјал који се не може користити и то у великом броју случајева. Ово се у Великој Британији највише реализовало у поступцима за кривична дела тероризма. Повећано учешће службе безбедности у кривичним поступцима значило је да се приликом планирања и прикупљања информација (обавештења) током истраге која би могла довести до кривичног гоњења и суђења у конкретном случају, службе безбедности су водиле рачуна о захтевима - формалним условима прикупљања доказа који су прописани законом и обавези њиховог откривања. Припадници служби безбедности који су тесно сарађивали са правосудним органима су обезбеђивали да се предузете мере и радње правилно координишу са циљем да се обезбеди коришћење информација (обавештења) као доказа у судском поступку. Из тих разлога, као и да се обезбеди одговарајућа унутрашња контрола и пошто-

¹³ Више видети: J.A.E. Vervaele, *Terrorism and Information Sharing Between the Intelligence and Law Enforcement Communities in the US and Netherlands: Emergency Criminal law?*, <http://www.utrechtlawreview.org/index.php/ulr/article/viewFile/URN%3ANBN%3ANL%3AUI%3A10-1-101020/1>

¹⁴ http://www.law.cornell.edu/uscode/50/usc_sup_01_50_10_36.html

вање законских обавеза у складу са Уредбом о истражним овлашћењима из 2000. године (RIPA)¹⁵, службе безбедности воде детаљне записнике о свом раду, укључујући све састанке са агентима, прислушкивање, претраживање и мере надзора и снимања. Судови су дозволили службеним лицима да сведоче у кривичним поступцима анонимно, укључујући и сведочење путем видео линка што је изузетно значајно ради очувања њиховог идентитета и могућности да наставе да раде свој посао. Одлуку о начину саслушања доноси судија у сваком случају посебно. Чак и тамо где судија доноси одлуку о анонимном и сведочењу путем видео линка за сведоке који су припадници служби безбедности, њихови докази остају предмет унакрсног испитивања од стране окривљеног на уобичајен начин. Што се тиче релевантних информација (обавештења) који се нису користили као доказ у поступку, обавеза тужиоца је да обелодани - открије тзв. „неискоришћени материјал“ одбрани у складу са Законом о кривичном поступку и истрази из 1996. године.¹⁶ Иако постоји законска обавеза тужиоца да одбрани открије податке којима располаже у кривичном поступку, Законом је ипак прописано да је то могуће само у складу са заштитом „осетљивих“ информација, чије откривање би могло да нанесе штету националној безбедности. Сходно томе, у случају када истрагу води тужилаштво, јавни тужилац врши процену безбедносних информација и предлаже које информације се могу ставити на увид одбрани. Уколико би откривање информација проузроковало штету јавног интереса, као нпр. компромитовање идентитета агента или посебних истражних радњи, тужилац може поднети захтев надлежном суду да задржи материјал. Такви захтеви представљају врсту захтева за добијање имунитета од јавног интереса (public interest immunity (PII)). Захтеви за добијање имунитета од јавног интереса у односу на материјале служби безбедности се постављају на основу потврде потписане од стране Државног секретара. Приликом одлучивања да ли је захтев основан, Државни секретар посебно узима у обзир равнотежу интереса у спровођењу правде и заштите националне безбедности. Приликом доношења одлуке, посебно се узима у обзир мишљење јавног тужиоца. Уколико Државни секретар сматра да разлози узети у разматрање говоре у прилог неоткривања информација, биће постављен захтев за одобравање имунитета. Ипак, коначну одлуку у сваком појединачном случају доноси суд, а уколико захтев буде прихваћен, судија ће наставити да разматра одлуку током поступка.

Употреба обавештајних података као доказа није ограничена само на кривични поступак, већ се ови подаци као докази могу користити и у

---

¹⁵ <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/23/contents>

¹⁶ <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/25/contents>

постојику пред Специјалном имиграционом жалбеном комисијом (SI-AC)¹⁷ који је основан 1997. године и који одлучује о жалбама против одлука о дејорџацији у складу са интересима националне безбедности. Јединствена карактеристика SIAC-а је његов постојање, који је уређен на начин да дозвољава употребу изв. „осетљивих“ доказа у које спадају и информације (обавештења) служби безбедности приликом доношења одлука. У случајевима где се не ради о осетљивим доказима, суд заседа у отвореној седници. Жалилац и његов адвокат могу да учествују у отвореним седницама на уобичајен начин, као и отворено јавности. Међутим, приликом извођења доказа који представљају „осетљиве“ информације, седнице су затворене за отворено, али и део страначке јавности у смислу што жалилац и његов адвокат не могу присуствовати седници, али жалиоца заступа у том случају посебно постављен адвокат од стране суда само у циљу сврху који заступа жалиоца и представља унакрсно питања на исти начин као што чини и адвокат жалиоца у отвореној седници.

Холандија има дугу традицију прибављања, складиштења и обраде криминалистичких података. Криминалистичке обавештајне службе [*Criminele inlichtingendiensten (CIDs)*], које су сада преименоване у криминалистичке обавештајне јединице [*Criminele inlichtingen eenheden (CIEs)*], имају задатак пружања информација у контексту обављања полицијских функција у области тешког и организованог криминала. Доста података се добија од информатора и информаната, а складиште се у датотекама CIEs. Податке обезбеђују и аналитички обрађују и Општа обавештајна и безбедносна служба [*Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD)*] и Војно-обавештајна и безбедносно-обавештајна служба [*Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD)*], употребом посебних овлашћења.

Упркос чињеници да AIVD нема овлашћење да спроведе судску истрагу, изузетно је значајна служба због значајних информација које поседује, а које су од посебног интереса за јавног тужиоца, чак и у смислу издавања наредбе за њихово прикупљање. Полиција је дужна да сарађује са обавештајним службама у смислу давања потребних информација. AIVD може да даје потребне информације јавном тужилаштву у случају да има информације које могу бити релевантне за истрагу или кривично гоњење (члан 38. Закона о безбедносним и обавештајним службама).¹⁸ AIVD, за разлику од полиције, није обавезна да пружа информације, већ ће то учи-

¹⁷ <http://www.hmcourts-service.gov.uk/cms/1646.htm>

¹⁸ Bulletin of Acts, Orders and Decrees of the Kingdom of the Netherlands Act of 7 February 2002, providing for rules relating to the intelligence and security services and amendment of several acts (Intelligence and Security Services Act 2002), as amended by the Act of 2 November 2006 (Bulletin of Acts, Orders and Decrees 2006, 574), <https://www.aivd.nl/english/aivd/the-intelligence-and/#Documents>

нити само ради заштите националних интереса. Давање информација од стране AIVD се одвија преко два национална службеника за питања тероризма који раде у оквиру Канцеларије националног јавног тужиоца у форми званичног извештаја. У извештају се не откривају извори нити се описује *modus operandi*. На основу члана 38 (3) поменутог Закона, службеник је надлежан да провери основне документе ради провере исправности и законитости информација. Он одлучује да ли се јавном тужиоцу који руководи случајем информације прослеђују по службеној дужности путем извештаја националној полицији, после обављених консултација са Одбором генералног тужилаштва. Оба официра и јавни тужилац који руководи случајем су обавезани да све информације до којих дођу чувају као службену тајну и то се односи и на поступак суђења. Информације служби безбедности се подносе Комисији на техничку оцену, која је састављена од представника министарстава (Министарства унутрашњих послова и односа са иностранством, Министарства правде и Министарства одбране) и оперативних служби (KLPD, AIVD, MIVD). Међутим, информације од AIVD за сврху ове анализе не могу се користити од стране полиције за оперативне потребе или сврхе истраге. Резултати анализе упућују посебном телу којга чине представници Генералне дирекције за јавни ред и безбедност, Министарства унутрашњих послова, Генералног директората за спровођење закона и посебног генералног директората за безбедност и управљање кризама и Министарства правде. Крајња одговорност је на Савету безбедности који је основан као под-савет Савета министара. Подршку му пружа Заједнички комитет за борбу против тероризма [*Gezamenlijk Comité Terrorismebestrijding*¹⁹], који се састоји од представника из државне власти и одељења јавних тужилаштва.

4. Употреба информација (обавештења) служби безбедности у кривичном поступку Републике Србије

У нашем кривичном поступку је забрањена употреба информација (обавештења) служби безбедности као доказа у кривичном поступку. Подаци које службе безбедности прикупе у преткривичном поступку се могу користити само у оперативне сврхе, али оне саме за себе без других доказа не могу да изграде потребан степен основане сумње за покретање кривичног поступка. Обавештења до којих полиција дође у преткривичном поступку представљају неформалне доказе стечене по прописима и правилима полицијске службе, а не по прописима ЗКП- а о извођењу доказа. Пресуда кривичног суда се може засновати само на формалним доказима који су изведени у кривичном поступку од стране суда и по про-

---

¹⁹ http://nl.wikipedia.org/wiki/Nationaal_Co%C3%B6rdinator_Terrorismebestrijding

писима ЗКП-а који садрже гаранције за обезбеђење њене законитости и правилности. Обавештења у преткривичном поступку полиција не прикупља по овим правилима ЗКП-а, нити би имало смисла да то ради јер би се тако од оперативне криминалистичке службе претворила у још једну судску службу. Друштвени интерес налаже да свако ради свој посао, а осим тога, у време прикупљања обавештења окривљени и сведоци још и не постоје²⁰. Пошто је то тако, обавештења полиције прикупљена у преткривичном поступку не могу бити докази у кривичном поступку јер ако би неформални докази ушли у поступак и имали исту вредност као и формални докази прикупљени од суда у прописаној форми уз наведене и многе друге процесне гаранције, значило би да све те форме и гаранције не вреде ништа, иако је већина њих предвиђена у самом Уставу. Пресуда би почивала на две врсте доказа од којих би једни били пуноважни иако су прикупљени без икаквих процесних гаранција за законито и правично поступање које устав и признају грађанима, а други само под условом да су у кривичном поступку од стране суда прикупљени и изведени уз те гаранције. Таква разлика у третману формалних и неформалних доказа се не може допустити.

Органи унутрашњих послова прикупљају ова обавештења да би могли поднети кривичну пријаву у којој наводе доказе за које су сазнали приликом прикупљања обавештења, не уносећи у њу садржај изјава које су им дали поједини грађани. Службене белешке, изјаве и други прикупљени материјал уз кривичну пријаву, орган унутрашњих послова (БИА, ВБА или ВОА) достављају јавном тужиоцу (члан 226. став 11.) које он узима у обзир приликом доношења одлуке о постојању основане сумње која представља услов за покретање кривичног поступка. Овај материјал се доставља и истражном судији уз захтев за спровођење истраге које треба да послужи истражном судији приликом доношења одлуке о отварању истраге (члан 242. став 5.). По завршетку истраге, овај материјал се одлуком истражног судије издваја из списка, као и обавештења која је прикупио јавни тужилац у преткривичном поступку (члан 178. став 3.), а за која има овлашћење прописано у члану 235. став 2. ЗКП-а. Изузетак од овог правила који се односи на обавештења која је у преткривичном поступку прикупио јавни тужилац су предвиђена у члану 504ђ став 4. ЗКП-а, према коме се искази и обавештења које је јавни тужилац прикупио у преткривичном поступку могу користити као доказ у кривичном поступку, али се одлука не може заснивати само на њима и то се односи само на кривичне поступке за дела организованог криминала, корупције и друга изузетно тешка кривична дела (члан 504а).

²⁰ М.Грубач, Кривично процесно право, Београд 2009., стр. 247.

Уколико се пресуда заснива на доказу на коме се по одредбама Законика о кривичном поступку не може заснивати, постоји апсолутно битна повреда поступка из члана 368. став 1. и таква пресуда мора бити укинута и онда када је с обзиром на друге доказе очигледно да би и без тог доказа била донета иста пресуда. Недозвољени докази не обухватају само оне доказе само оне доказе за које је Закоником прописано да се на њима не могу заснивати судске одлуке, већ и доказе који су сами по себи или начину прибављања супротни одредбама неког другог закона, устава или међународног права (члан 18. став 2.).

Из упоредноправних решења произилази да је могуће коришћење информација (обавештења) служби безбедности као доказа у поступку на посредан начин *сведочењем њо чувењу* припадника служби безбедности у поступку о ономе што су у свом оперативном раду сазнали (тзв. hear-say evidence). Међутим, ова могућност је код нас изричито забрањена чланом 97. став 4. ЗКП-а²¹ којим је уведена апсолутна немогућност сведочења овлашћеног службеног лица ОУП-а о садржају обавештења које је добило од грађана, односно осумњиченог у преткривичном поступку. Сведочење по чувењу је могуће само у случају сведочења прикривеног иследника који може да буде саслушан у поступку тако да се странкама не открије његов идентитет. Иако његов исказ има доказни значај, судска одлука се не може засновати само на његовом исказу из разлога правичности с обзиром да је он анониман за странке и да сам по себи, без других доказа, не може бити довољан за доношење пресуде.

Посредно коришћење информација служби безбедности у поступку је могуће применом посебне истражне радње која је предвиђена нашим Закоником о кривичном поступку, а то је аутоматско рачунарско претраживање личних и других са њима повезаних података, тзв. растер претрага (члан 504љ) само ради одређивања круга осумњичених лица. Приступ компјутерским системима и компјутерско сравњивање података ограничава сигурност и тајност личних података као једно од основних права човека. Наиме, лични подаци се у складу са међународним стандардима, могу прикупљати, одређивати и употребљавати само под законом одређеним условима.²² Ова посебна истражна радња се означава као „растерска потрага“, а њен назив долази од речи растер што значи контролно обележје. Позитивна растер потрага се користи за утврђивање круга сумњивих лица

---

²¹ Службени лист СРЈ бр. 70/2001 и 68/2002 и Службени гласник РС бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 - др.закон, 49/2007, 20/2009 - др.закон, 72/2009 и 76/2010)

²² Council of Europe: Convention For the Protection of Individuals with Regard to Automatic Processing of Personal Data, European Treaty Series No.108, уговор је потписан 08.01.1981. године, а ступио је на снагу 01.10.1985. године, http://www.privacy.org/pi/intl_orgs/coe/dp_convention_108.txt. Наша земља није ратификовала ову конвенцију.

полазећи од одређених регистрованих карактеристика. Негативна растер потрага искључује из даље провере одређено лице које није сумњиво. Приступ компјутерским системима и компјутерско срањивање података се односи на упоређивање личних података грађана који су обрађени у одговарајућим базама података са подацима и регистрима који се налазе у оквиру евиденција разних служби (служби безбедности, социјалних и др. служби). Сазнања о траженом лицу унета у један регистар личних података упоређују се са другим базама података у којима би се сумњиво лице могло налазити. Тако добијени резултат може дати више података о лицу за које се сумња да је извршило кривично дело. Растер потрага није мануелно претраживање датотека или картотека, већ компјутерско претраживање. Ова радња се може предузети у односу на осумњичено лице, ако постоје основи сумње да је извршило неко од каталожки одређених кривичних дела. Мера компјутерског срањивања података доприноси идентификацији извршиоца кривичног дела. Захваљујући напретку и развоју информационих технологија, овом радњом се на брз и ефикасан начин могу упоредити и срањити различити подаци грађана регистровани у одређеним базама и евиденцијама база података. У пракси других држава (нпр. Италија) ова мера се користи и код кривичних дела везаних за утају пореза. Међутим, приступ компјутерским системима и компјутерско срањивање података се користи за откривање и других кривичних дела, начином срањивања података, на пример, о кретању преко границе, учешћу у саобраћајним несрећама и др. У САД-у се на пример, ова мера користи за проналажење несталих лица или идентификацију лица које противзаконито траже или примају социјалну помоћ, али и за евиденцију и анализу пореских пријава и финансијских трансакција или прања новца. У савременим државама постоје повезани полицијски, царински, порески, криминалистичко – обавештајни и други компјутерски информациони системи и регистри. У Енглеској, на пример, постоје бројни, хоризонтално и вертикално повезаних полицијски, царински, порески и други компјутерски информациони системи, укључујући и централни систем базе криминалистичко-обавештајних података похрањених и обрађиваних у току деловања британске Криминалистичко-обавештајне службе (National Criminal Intelligence Service - NCIS).

Посебна доказна радња *аутоматско рачунарско претраживање личних и других са њима повезаних података* (члан 504љ ЗКП) се састоји у аутоматском претраживању већ похрањених личних и других, са њима повезаних података и у њиховом аутоматском поређењу са подацима који се односе на кривично дело из члана 504а ЗКП-а²³ и на осумњиченог, да би

²³ Организовани криминал, корупција и друга изузетно тешка кривична дела.

се као могући осумњичени искључила лица у погледу којих не постоји вероватноћа да су повезана са кривичним делом (тзв. негативна растер претрага). Ову меру на предлог јавног тужиоца наређује истражни судија на период од највише шест месеци који се из посебно оправданих разлога може продужити за још три месеца. Меру спроводе органи унутрашњих послова, Безбедносно-информативне агенције, Војно-безбедносне агенције, органи царинске службе или други државни органи, односно друга правна лица која на основу закона врше одређена јавна овлашћења. Из овако законски одређене мере може се закључити да предмет претраживања могу бити и базе података служби безбедности у којима су похрањене информације које су резултат њиховог рада. Потребно је поменути и Закон о тајности података РС²⁴ који омогућава надлежним правосудним органима да остваре увид у све базе података у којима су похрањени подаци прикупљени оперативним радом безбедносних агенција, а који носе ознаку „државна тајна“ или „строго поверљиво“ уз претходну безбедносну проверу ако је то потребно за обављање послова из њихове надлежности ако се ти подаци односе на радње спречавања, откривања, истраге и гоњења за кривична дела, која спроводе надлежни државни органи, до окончања истраге, односно гоњења (члан 38. став 2. тачка 1.) из чега јасно произилази постојање могућности размене и коришћења потребних корисних информација у сузбијању криминалитета, али без могућности да се такве информације користе као доказ у поступку. Такође је значајно споменути и могућност из члана 38. став 1. ЗТП према коме су државни органи које бира Народна скупштина, руководиоци државних органа које бира Народна скупштина, судије Уставног суда и судије овлашћени да приступе подацима свих степена тајности који су им потребни за обављање послова из њихове надлежности без безбедносне провере.

5. Прикупљање и обрада података на међународном нивоу

Сви надлежни органи који се у појединим земљама боре против организованог криминала, тероризма и других тешких облика криминала ће се на првом месту сложити да је проактивни оперативни приступ у откривању и спречавању криминалних активности неопходан да би се привели извршиоци кривичних дела, уништила криминална мрежа и одузела и конфисковала имовина која потиче од ове делатности. Информације су неопходне да би се разоткрио профил, мотиви и *modus operandi* извршилаца кривичних дела, обим и трендови криминала и његов утицај на друштво. Ове информације искључиво се могу наћи у *оперативним базама података*

---

²⁴ Службени гласник РС бр. 104/2009.

џака (базе података које се односе на појединачно осумњичена лица и откривене случајеве) и у *емпиријским базама њодаџака* (квалитативне и квантитативне криминолошке базе података).

Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала²⁵ из 2000. године у члану 27. и 28. прописује сарадњу органа унутрашњих послова која се односи на размене података. Тако, према овој конвенцији државе потписнице треба међусобно да сарађују у складу са својим домаћим правним и административним системима и свака држава треба да усвоји следеће ефикасне мере: а) за унапређење, и тамо где је неопходно успостављање путева за комуникацију између својих надлежних органа, агенција и служби да би олакшали сигурну и брзу размену информација које се односе на све аспекте кривичних дела обухваћених овом Конвенцијом; б) за сарадњу са другим државама потписницама у спровођењу истрага у вези са кривичним делима обухваћеним овом Конвенцијом која се односе на: идентитет, место где се тренутно налазе и активности осумњичених лица или локацију других лица с тим у вези, кретање добити од криминала или имовине стечене извршењем таквих кривичних дела, кретање имовине, опреме или других средстава која се користе или су намењена за коришћење у извршењу таквих кривичних дела; в) за обезбеђивање, када је потребно, неопходних предмета или количина супстанци за потребе анализа или истраге; г) за олакшање ефикасне координације између надлежних органа, агенција и служби за унапређивање размене кадрова и других експерата, укључујући постављање официра за везу; д) за размену информација са другим државама потписницама о специфичним средствима и методама које користе групе за организовани криминал укључујући, тамо где је применљиво, руте и превозна средства и коришћење лажних идентитета, измењених или лажних докумената или других метода за скривање њихових активности; ђ) за размену информација и координирање административних и других мера које се предузимају према потреби у циљу ране идентификације кривичних дела обухваћених овом конвенцијом.

Са друге стране, у оквиру Европске уније постоји неколико споразума који се односе на прикупљање и анализу података: Заједничка акција, усвојена 1996. године односи се на улогу официра за везу. Њихова функција се састоји у прикупљању података. Они треба да олакшају и убрзају прикупљање и размену података кроз директне контакте са надлежним органима у другим државама чланицама и домаћом државом и да допринесу прикупљању и размени информација, и то нарочито оних стратегијске природе који се могу користити за побољшање мера у борби против интернационалног криминала укључујући и организовани криминал.

²⁵ Службени лист СРЈ - Међународни уговори бр.9/2003.

На нивоу Европске Уније значајну улогу у прикупљању и обради личних података има Eurojust – Европска правда (тело Европске Уније са правним субјективитетом, које обезбеђује сарадњу између тужилачких и судских органа држава чланица – о чему ће посебно бити речи касније у раду). У оквиру своје надлежности Европска правда, сакупља и компјутерски обађује личне податке. Поступање са личним подацима мора бити у складу са одредбама Конвенције Савета Европе од 28. јануара 1981. године о заштити лица приликом компјутерске обраде личних података²⁶ и амандманима на ову Конвенцију. Европска правда формира и одржава базу података која представља индекс података о истрагама заједно са одговарајућим личним и другим подацима.

6. Закључна разматрања

Успешна борба против савремених облика криминалитета подразумева постојање и примену једног кохерентног и координисаног система превентивних мера и мера кривично - правне принуде. Међутим, приликом предузимања ових мера морају се узети у обзир неке битне чињенице савремених облика криминалитета као што су склоност променама и сталном прилагођавању актуелним друштвеним условима, коришћење научних и техничких достигнућа у методама криминалне делатности, његова добра ситуираност, адекватна заштита и висок степен друштвене опасности. Сходно томе, намеће се потреба сталног усавршавања метода супротстављања криминалитету, као и стручности и кадровске опремљености свих субјеката који учествују у тој борби. У зависности од облика, учесталости и врсте делатности криминалних група, државе примењују различите методе у борби против њих, ангажујући пре свега професионалне органе али и све друге друштвене снаге које својом активношћу могу допринети његовом успешном сузбијању. Ипак, ефикасно сузбијање криминалитета је изузетно тежак задатак. Супротстављање савременим облицима криминалитета захтева превазилажење досадашњег начина планирања и нужност прихватања стратешког планирања целокупне криминалистичке, односно оперативне делатности, које је много опсежније од традиционалног планирања, које се искључиво предузимало након извршеног кривичног дела. Због тога је нужно пратити развој облика криминала, истраживати његову етиологију и феноменологију, користити достигнућа других наука, а методе супротстављања стално прилагођавати одређеним облицима ове криминалне делатности.

---

²⁶ Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, (ETS 108).

Употреба информација (обавештења) служби безбедности у кривичним поступцима доводи у питање право на правично суђење. Иако постоји тенденција у упоредном законодавству, па и неки случајеви из праксе Европског суда за људска права говоре у прилог томе да се информације (обавештења) служби безбедности могу користити не само у истрази, већ и као доказ у самом судском поступку, ово представља изузетак који мора бити дефинисан на начин којим се онемогућава сваки облик дискреционог овлашћења надлежних органа у погледу њиховог коришћења у поступку. Уколико се дозволи та могућност, одлука о употреби информација (обавештења) служби безбедности као доказа у кривичном поступку мора бити предмет независне судске контроле у сваком случају понаособ, где ће суд ценити законитост и поузданост информација и извора. Са овим у вези намеће се и следеће питање, а то је организација поступка саме судске контроле у смислу да судска контрола не може да буде обављана на јавној расправи, али ни *in camera* и *inter partes*. Прилика за окривљеног и његовог браниоца да прегледају документе или директно испитају сведока је стога ограничено или непостојеће. У интересу националне безбедности права одбране могу бити ограничена, под условом да су предузете довољне компензаторне мере. Такође, у интересу правичног суђења је изузетно важно како је судија и до ког степена *образложио* употребу и поузданост доказа. И на крају потребно је одредити и квалитет ових доказа у судском поступку. На крају, узимајући у обзир искуства и решења других земаља намеће се закључак о потреби да се сви предлози о слободном кретању информација између служби безбедности и правосудних органа на свим нивоима критички испитају. У сваком случају, борба против тероризма не може да послужи као аргумент да се наруши право на правично суђење, владавина права и основни принципи кривичног правосуђа.

*Tatjana Lukić, Ph.D., Assistant Professor
Faculty of Law Novi Sad*

Intelligence as Evidence in Criminal Proceedings

Abstract

The fight against modern forms of crime such as organized crime, terrorism and other very serious crimes caused not only modification of procedural principles and procedural rules, but also the necessity of re-examination of evidence in terms of introducing new evidence in criminal proceedings. Given that the prevention, detection and proving in cases of mentioned offenses represent the systemic issue and that the efficiency is caused by cohesion of preventive and repressive mechanisms in each strategy of preventing and combating serious crimes, the more often raised question, aroused from the practice, is the issue of the use of information gathered by the police or security services as evidence in criminal proceedings. In addition, there is the issue of use of illegal evidence, the ways in which these evidence are defined in some jurisdictions and which are the legal consequences of their use in judicial decision, whether it is based only on them, or on some other evidence beside them. The author addresses the issues of necessity and justification for use of information of security services as evidence in criminal proceedings, their definition and difference with respect to data, experiences and practices in other countries and of course their use as evidence in criminal proceedings of Serbia. Also, the paper addresses the Criminal Intelligence Analytics, exchange of information between the competent authorities at national and international level

Key words: data, information, security services, criminal procedure, evidence, data exchange, international cooperation